

III

a legtöbbet,
a legnagyobbat add,
amit csak adhatsz,
ami erőből kitelik,

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Ó, odaadom én mindenemet.
Szívem dobogását.
Lelkem lobogását.
Két kezem munkáját.

— — — — —

(A legtöbbet)

A vastengős szekér – rajta apámmal – elzörgött a szemem elől, és én ott álltam még pár pillanatig a kocsmá előtt, a járda szélén, és szívemet nagy örömök környékezték. Íme, elértem, amire vágytam, amiért két éven keresztül annyit sírtam és rimáncodtam.

De egyúttal nagy félelmek és szorongások is elővettek: mi lesz most velem? Vajon helyt tudok-e állani? Meg tudok-e birkózni a feladatokkal? Gyenge, sovány, lábadozó vagyok, most keltem ki a betegágyból. Hátha lever újból a betegség? De ennek nem szabad bekövetkeznie, mert akkor – jaj! Mert akkor – vége mindennek!

Apám jutott eszembe, amikor rám nézett hosszan, és a fejét csóválta. A szava is mindegyre visszariogott fülemben:

– Minek sietsz, te gyermek? Nem látod, alig állsz a lábadon? Várj még egy-két hetet, amíg megerősödsz. Vigyázz, nehogy rúdra kerüljön a bőröd!

De én nem vártam, én siettem, én biztos akartam lenni a dologban. Én ott akartam tudni már magam a hosszúfalusi polgári iskolában.

Most itt vagyok.

Elhatároztam, hogy nagyon, erősen fogok tanulni. Ha a fejem kettőbe szakad is (ezt a kifejezést használtam akkor magamban), de mégis megmutatom, hogy érdemes

vagyok az iskoláztatásra. Meg kell állnom a helyem. Lás-
sa meg lássa meg a pap, a tanító, lássa meg az
egész világ, hogy megállom a helyem. Szülőfalumra,
Apácára sem szabad szégyent hoznom. Balázst az első
tanulók között emlegették, Lázár is jobb volt a köze-
peseknél. Nekem sem szabad hátrább maradni. Mit szólna
hozzá falunk nagy szülöttje, Csere János?

Bementem az iskola udvarára, mely üres és félelme-
tes volt. Úgy éreztem, az egyemeletes L alakú épület
csupasz falai mindjárt rám omlanak. Szédült és kavar-
gott körülöttem minden. És én szorongva álltam a nagy
ürességben és idegenségben.

Nyomasztó érzéseimnek a kicsengetés vetett véget,
mely egyúttal a délelőtti tanítás végét is jelezte. A diák-
sereg újból kitódult az udvarra. A künnlakók a kapu
felé, a bennlakók az internátus épülete felé igyekeztek.
Megláttam Balázst és a kicsi Lazikát, akik rögtön fe-
lém igyekeztek és segítettek az elrendezkedésben. Na-
gyon gyámoltalan voltam. Bevittek az ebédlőbe, amely
egyúttal tanulószoba is volt. Megkaptam a helyem az
egyik asztalnál, és mindjárt kezdődött az ebéd. Az asz-
talokra naposok hordták ki az ételt. Az első ebédre nem
emlékszem. (Hogy tud az ember ilyet elfelejteni? De
annyi új vett körül, hogy az étel már nem érdekelt.)
Minden asztalnak megvolt a maga asztalparancsnoka, egy
felsőbb osztályos tanuló. Odamentem és bemutatkoztam
neki. Ő rám nézett, és nem szólt semmit, csak intett
valamit a kezével. Visszaültem a helyemre, és azt fi-
gyeltem, hogyan fogják a kést és a villát a szomszédaim.
Nagyon félszeg voltam.

Ebéd után Balázs segítségével az iskolával szemközt
lévő boltból megvásároltam a könyveket és a tanszere-
ket, és már az esti szilencium idején ott ültem az asz-
talnál, és készültem a másnapi leckére. Háromheti anyag-
gal voltam elmaradva, be kellett hozni a mulasztásokat.
De a tanulás könnyen ment. Egyszeri-kétszeri elolva-
sás után már fújtam a leckét. Szerettem hangosan ta-
nulni, azért szép őszi délutánokon, míg a többiek játszot-
tak, labdázta, én a játszótér sarkába húzódtam és a tan-
anyaggal foglalkoztam. Más alkalommal kimentem a ját-
szótér mögötti füves mezőre, rétre, ott hasra feküdtem,

magam elé tettem a földrajzi atlaszt, és Kanada hegy- és vízrajzát ismétелgettem, ami másnapra fel volt hagyva. Egy hónap se telt el, már meg volt alapozva helyzetem. Tanáraink egymás után figyeltek fel feleleteimre. Az osztályban is tekintélyt szereztem. Már sokan keresték barátságomat, olyanok is, akik kezdetben lenéztek, semmibe vettek, vagy csúfoltak és kikacagtak. Különösen falusi ruhámon és cipőmön akadt meg a szemük.

Ruhám durva szürke posztóból készült, és falusiasan volt megvarrva. De ez még nem lett volna feltűnő. A lájbira apácai szokás szerint kerek, nikkelezett gombok kerültek, amelyek csillogtak, fénylettek, mint a tükör. Ezt bámulták sokan, különösen a városi ruhában járó úrfiak. Előmbre álltak ketten-hárman sunyi pofával, és kértek, engedném meg, hogy nézhessék magukat a gombok tükrében, majd jó nagyokat kacagva elfutottak.

Cipőm még különösebb volt. Mintha a holdról szálltam volna le. Apámnak az volt a szokása, hogy mindig két-három számmal nagyobbat vett, hogy „ki ne nőjem”. Most is akkora két cúgos cipő volt a lábamon, hogy kétszer is belefért volna. Azonkívül, hogy karácsonyig kitarson, kikereste a boltunkban lévő legvastagabb talpat, és azt ő maga tajkolta fel a cipőmre. Képzelmű, minő látvány lehettem, az én vékony, pipaszár lábaimon a két hatalmas csónak. Amerre mentem társaim között, kuncozás és hahota kísért. Sok keserves percem volt az első időkben.

Ellenben tanáraink hamar megszerettek, és én is szerettem és becsültem őket. A hosszúfalusi polgári iskolának kiváló tanári kara, jó hírneve volt. A magyar nyelvet Csefkó Gyula tanította, akinek már neve volt a nyelvtudományban. Cikkei gyakran jelentek meg a szakfolyóiratokban. A magyar szavakat olyan szépen ejtegette, mintha mandulát evett volna. Állandóan könyv volt a kezében. Dolgozatírási órákon fel s le sétálgatott a padok közt, kezében az elmaradhatatlan könyv vagy füzet, és – tanult. Később főiskolai tanár lett. A gyakorító és mozzanatos ígéképzőket tőle tanultam és jegyeztem meg egy életre. Most, annyi év után is, ha álmomból ébresztenek fel, akkor is el tudnám mondani: -gat, -get, -gál, -gél, -dogál, -degél, -dácsol, -décsel, -dos, -dös és így

tovább. No és milyen szemléltetően tudta rögzíteni a képző, a jel és a rag közötti különbséget. És az ikes és iktelen igék helyes alkalmazását. Így most, felnőtt fejjel mindez könnyűnek látszik, de akkor gyermeki lelkünkre mély nyomokat vésett tanítása.

Érdekes irodalmi emlékem nem maradt fenn semmi ettől a nagyszerű embertől, akit bámultam. Lehet, nem is tanított irodalmat, csak nyelvtant. Mert ha most rá-gondolok, csak nyelvtani ismeretek vibrálnak emlékeze-temben: alanyi és tárgyias ragozás, igemódok és igeidők. Tudtuk és szerettük a nyelvtant, bár ez elég nagy csoda kisdíákoknál.

Tanáraim között legfélelmetesebb híre Simon tanár úrnak volt. Ő a számtant és a természetrajzot tanította. Fehér bőrű, veres bajuszú, kopasz ember volt. Vörös rókának csúfoltuk. Tőle mindjárt az első hetekben valami csekély figyelmetlenségért két hatalmas pofont kaptam. Talán a pad alá néztem, vagy a könyveim között babrál-tam, mikor ő magyarázott. Pofont eddig apámon kívül soha senkitől nem kaptam, és ezért nagyon elszégyelltem magam, reszkettem egész testemben, és sokáig nem tud-tam magamhoz térni. Nem szóltam semmit, arcom égett és ajkam remegett. De nem sírtam. Visszafojtottam köny-nyeimet. óra végén osztálytársaim vigasztaltak:

– Ne vedd fel a veres rókától, mindenkit megpofoz a paraszt.

Később azonban megszeretett. „Bartalis fiam”-nak szólított. Tantárgyaiból mindig egyesem volt, ez volt a legjobb jegy.

A természetrajzórákat, amikor csak lehetett, kint a szabadban, erdőn-mezőn tartottuk. Nagy kirándulásokat tettünk. Ilyenkor elkérte a tornaórákat is. A havasi gyo-párért elmentünk a Nagykőhavasig. Az útközben talált virágokat osztályoztuk, elemeztük. A kirándulásokon Si-mon tanár úr megváltozott, kedves és közvetlen lett. Le-ült közénk a gyepre, és magyarázott, beszélgetett, mintha apánk lett volna.

Az irodalom Bacsilla Géza nevéhez fűződik, ő a né-met nyelvet tanította. Magas, szőke, lobbanékony ember volt, nagyon féltünk tőle. Ha valaki egy szónak elvétette

a névelőjét, szekundát kapott. Mikor belépett az osztályba, hóna alatt a „fekete könyvvel”, ahová az osztályzatokat szokták bejegyezni, borzongás futott végig a hátunkon. Halálos, tikasztó csend és szívdobogás kísérte a könyv minden lapjának zizegését, amint előre-hátra forgatta, közben megigazítva szemüvegét, amely mélyen bevágott az ornyergébe. Emlékét azonban gyermeki lelkembe nem mint némettanár, hanem mint önképzőköri elnök és mint az ifjúsági könyvtár gondozója írta be.

Már maga a könyvkivétel is vizsga és oktatás volt.

– Neked, fiam, nem való ez a könyv. – És mindjárt megmondta, hogy miért, aztán másikat ajánlott.

Az önképzőköri gyűléseket nagyon lelkiismeretesen készítette elő. A szereplésre jelentkezőket lakására rendelte, ott beszámolt mindenki, mit akar csinálni. A szavalók bemutatták a kiszemelt verseket. A dolgozatírára jelentkezők vázolták a dolgozatuk gondolatmenetét. Mindenkiel külön foglalkozott. A verseket sorról sorra vette, megmagyarázta, mit akar a vers kifejezni, majd bemutatta, hogy kell elmondani. Szép zengő hangon, hatalmas gesztusokkal adta elő a verset. Szavalás közben szöke fűrtjei a szemébe hullottak, arca kipirult a nagy belső átéléstől.

Önképzőköri gyűléseink, amint visszaemlékszem, nagyon nívósak voltak. Az ötödik és hatodik osztályosok hozzánk képest valóságos művészei voltak az önképzőköri szereplésnek. Nagyszerű szabadelőadások, beszédek, dolgozatok és szavatok hangzottak el.

Én először szavallással próbálkoztam.

Ott álltam az előkészítőn a tanárelnök szobájában. Remegtem, hogy mindjárt sorra kerülök, és még nem választottam verset. Mi lesz most? A mellettem álló felsőbb osztályos észrevette kínlásomat, kinyitotta a kezében lévő „szavalókönyvet”, rábökött egy versre, s azt mondta: „Ezt válaszd!” A vers Szabolcska Mihály *Hortobágy* című verse volt.

Bacsilla tanár úr meg volt elégedve a választással.

– Ez igen, ez a vers neked való! – és elolvasta előttem a verset. Nem kell nagy hangterjedelem hozzá,

csak át kell érezni a vers finom szépségeit, és már mondta is az első sorokat:

Be szép vagy, be szép vagy
Édes Hortobágyom.
Nincs néked párod
Hetedhét országon,
Sehol a világon.

– És nem kell sietni – tette hozzá.

A vers valóban talált a hangomhoz. Az önképzőkörön sikerem volt. Mint első szereplőt, mindenki megdicsért. Kiemelték a vers helyes választását, értelmes elmondását és mély átérzését. A sikeren felbuzdulva, később mind nehezebb és nehezebb versekkel próbálkoztam. Már a jó szavalók között emlegettek. Az iskolai ünnepélyekre, melyeket a leányiskolával együtt tartottunk a nagy tornateremben, mindig kijelöltek szavalni.

Negyedik osztályos koromban versenyszaválást hirdetett az önképzőkör. Két költemény volt kiválasztva: egy könnyebb és egy nehezebb. A könnyebb Tóth Kálmán *Előre* című költeménye. A nehezebb Arany János *Tetemrehívása*. Én az Arany-balladára jelentkeztem.

Veszedelmes versenytársaim voltak ekkor. Köztük a legveszedelmesebb, aki akkortájt kezdett feltűnni, éppen Lázár István, a kicsi Lazika. Hirtelen ugrott az élre. Csodálatos vers-memóriája volt. Arany János híres ódáját, a *Széchenyi emlékezetét*, amely 200 hosszú verssorból állt, magánszorgalomból megtanulta és hiba nélkül mondta el; még egy névelőt vagy kötőszót sem hagyott ki.

Lazika akkor Orbán Balázssal együtt – kényszerből – az ötödik osztályt járta. A negyedik osztály végeztével nem tudták, hova menjenek, mitévők legyenek. Hírlett, hogy a polgárit kibővítik hét osztályra, amely sok mindenre fog képesíteni. Ez lelkesítette őket az ottmaradásra.

Az önképzőkör ifjúsági vezetői az ötödikből és a hatodikból kerültek ki. Lazika volt az önképzőkör jegyzője, Balázs az alelnöke. Ezek ott fent ültek a pódiumon a tanárelnök mellett.

Eljött az ünnepi ülés, melyre lázasan készültem. Először Tóth Kálmán verse került sorra, azután jött a *Tetem-*

rehívás. Drukkoltam, szívem a torkomban dobogott, de ez csak addig tartott, míg kiértem a szavalóasztalhoz. Mikor ott megálltam és meghajtottam magam, csodálatosképpen elmúlt minden izgalmam, nagy nyugodtság szállt meg. Az első soroknál még volt csekély elfogódottság a hangomban, de aztán elmúlt minden zavar.

A radványi sötét erdőben

Halva találták Bárczi Benőt.

Hosszú, hegyes tör ifjú szívében,

„Íme, bizonyság Isten előtt:

Gyilkos erőszak ölte meg őt!”

– mondtam az első sorokat.

Hangom, mely kezdetben még kissé fátyolozott volt, a továbbiak során kitisztult. Már szépen tudtam érzékelteni a párbeszédet, az apa zord hangját és a sötét, megrendítő gyászt, majd Kund Abigél rebegő szavait, melyek az örültségbe torkolltak.

Nagy tapsot kaptam.

Utánam még jött valaki, majd Lázár következett.

Nagyon nyugodtan, lassan, szinte méltóságos magabiztossággal lépett le az elnöki asztaltól, ahol jegyzői tiszténél fogva ült. Én szívszorongva figyeltem minden mozdulatát. Még jóformán neki sem kezdett a versnek, már úgy éreztem, elveszítettem a versenyt: Lazi fog győztesen kikerülni.

Hangja erősebb volt, mint az enyém, de ez a hang az egyes részeknél el tudott lágyulni. Fellépése is biztosabb – ítélem meg magamban. Belső remegéssel ültem a helyemen. Úgy éreztem, Lazi sokkal jobban, szebben mondta el a verset, mint én.

Utána már nem jött senki. Következett a szavazás. A tanulóifjúság azonban szorongásaim ellenére az én szavalamat tüntette ki. Nagy többséggel, talán egyhangúlag nekem ítélték az első díjat, a tízkoronás aranypénzt. Nagy volt az örömem, mert ugyanabban az évben az általános tanulmányi eredményért is kaptam jutalmul egy húszkoronás aranyat.

Év végén két aranypénzzel tértem haza apám nagy örömére. Abból vettünk ruhát és cipőt.

A szavalatokon kívül dolgozatokkal és beszédekkel is szerepeltem, ezek talán még kedveltebb számaim voltak, mint a szavalatok. Kiállni az előadásztalhoz és beszélni, lelkesíteni, érzelmeket kelteni vagy gondolatokat ébreszteni – milyen szép volt! Hogy tetszett nekem. Néha gesztikuláltam is beszéd közben, amit a tanárelnök nem hagyott bíráló megjegyzés nélkül. (Amennyire szerettem akkor a beszédet, annyira irtózom most tőle. Kiállani a nyilvánosság elé nálam ma is nagy idegizgalommal jár. Azért legtöbbször elhárítom magamtól a feladatot, és ha mégis muszáj beszélnem, leírom és felolvasom a szöveget. Persze, tudom, hogy így a beszéd vagy előadás elveszíti közvetlenségét. Olyan, mint mikor a pillangó szárnyáról letörülnek a hímport.)

A dolgozatokat legtöbbször tudósokról, feltalálókra és más híres emberekről írtam, akik saját erejükből emelkedtek fel. Ilyenkor talán egy kicsit magamra is gondoltam. Ezeknek a dolgozatoknak az önképzőkörben nagy sikerük volt.

Most felvetem a kérdést magam előtt: hogy álltam a verssel? Szerettem-e a verset? Próbáltam-e magam is verset írni?

Ha visszagondolok erre az időre, 14–16 éves koromra, semmi különösebb sem jut eszembe. Tulajdonképpen nem tudtam lelkileg hozzáférközni a vershez. Félttem, idegenkedtem tőle. Szavalni szavaltam. Petőfin, Aranyon, Tompán, Berzsenyin kívül különösen a századvégi költőket: Ábrányi Emil, Radó Antal, Kiss József, Endródi Sándor, no és Tóth Kálmán verseit, de ezeknek a költőknek egyike sem borzolta fel annyira lelkem (hacsak nem Kiss József?), hogy versírásra ösztönzött volna. A vers valami különös, távoli, idegen „anyag”-nak tűnt fel előttem, ami mellett csak elmentem, de ami nem foglalkoztatott.

Emlékszem, egy alkalommal könyvtáróra volt. A tanulók sorban járultak a tanárelnök (Bacsilla) elé, hogy bemutassák a könyvet, melyet ki akarnak venni. Az előttem lévő a tanár összeszidta, amiért nem neki való könyvet választott. Erre én nagyon megijedtem, nehogy hasonló sorsra jussak, és mikor megkérdezte: – No és te milyen könyvet akarsz kivenni? – én találomra Arany János ösz-

szes költeményeit mondtam be. A tanár úr nagyon meg volt elégedve a választással. Nem úgy azonban én. Nem tudtam, mit csináljak a sok verssel, ezzel az ötszáz vagy hatszáz oldalas könyvvel. Míg a többiek élvezettel olvasták az indiánok történetét vagy az inkák kincsét, én Arany János vaskos könyvét lapozgattam. Nézegettem a tartalomjegyzéket, ahol sok-sok hosszú hasábon betűsorba voltak foglalva a verscímek, és – felsóhajtottam:

– Istenem, hogy lehet ennyi mindenről írni?

Azt hittem, verset írni „feladat”. Igen, most már tudom, verset írni valóban feladat: *belső feladat*, nem lehet előle kitérni.

Verset nem írtam.

Prózát ellenben annál többet. Szerettem a szomorú, melankolikus, halk témákat: ősz, naplemente, hervadás és hasonlók nagyon megfogták a lelkem. „A nap vérvörös sugaraival lebukik a hegy mögé.” „A kertben hullanak a sárga diólevelek.” „A szomorúfűz ágai lehajlanak a tó vizére.” Az ilyenszerű témákat nemcsak megírni, hanem ecsettel lefesteni is próbáltam. Talán ez helyettesítette lelkemben a verset. Harmadik és negyedik osztályos koromban már elég jól rajzoltam, még színes krétarajzot is, és festettem. Osztályunkban volt egypár nagyon tehetséges fiú, akiket „nyűvészeknek” csúfoltak; én bámultam és szerettem őket.

Mikor a polgári iskolában először megjelentem, nagyon gyenge rajzoló voltam. Az elemi iskolában a rajz nem volt fontos. Pontozott rajzfűzetünk volt, abban köttük össze a pontokat, és kijött egy szék, egy asztal vagy egy gémeskút.

Mivel betegségem miatt későn érkeztem az iskolába, a rajzteremben már minden hely el volt foglalva. Nekem hátul jutott egy árva szék, háttal az osztálynak, ahol a gipszfigurák voltak a falra felakasztva. Rajtam kívül még ketten vagy hárman ültek ott, a leggyengébb rajzoló, olyanok, akikkel „nem érdemes” törődni. A rajztanár nem is nézett felénk. Csinálhattunk, amit akartunk. Engem nagyon bántott a helyzet. Ki kell innen törnöm – gondoltam magamban. Kis vázlatkönyvet vettem, és szabad óráimban kezdtem rajzolgatni és festetni. Ecset akkor járt a kezemben először. Eddig azt sem tudtam, mi

az ecset és hogy kell bánni vele. Osztályunkban két ügyes rajzoló volt: Rozsnyai Péter és Koszta Jancsi. Hozzájuk csatlakoztam. Ellestem tőlük az ecsetkezelést, festékkeverést, a színek alkalmazását. Tőlük tanultam meg, hogy kell lefesteni egy fát, hegyet, erdőt, tavat.

Ekkor voltak divatban a C. Klein-féle gyümölcs- és virágszendéletes levelezőlapok. Nagyon szépek voltak, és nagyon szerettem őket. (Hova is lettek ezek a szép levelezőlapok? És mi lett ezzel a C. Kleinnel? Gyermeki lelkelemhez nagyon közel férköztek ezek a festmények. Minden C. Klein-levelezőlapot megvettem és lefestettem.)

Negyedik polgárista koromban már a rajzban és a festésben is az elsők közé kerültem. Nagyon szerettem festetni. Ez a hajlam mindvégig megmaradt, sőt még Kosályban is kísértett. Később, valahányszor csömör fogott el a betűtől, ecset után nyúltam. Rajzpapírra, préselt deszkára, fára, köre, mindenre festettem ilyenkor. Egy alkalommal a kosályi kertemben kiszáradt egy fiatal cseresznyefa, annak törzséből fűrészeltem le két karikát, és arra festettem két őszi tájat, tóval, erdei úttal és kis kunyhóval. Manapság is, ha látok egy kosár őszibarackot vagy egy csokor margarétát, felkél a vágy bennem, hogy lefessek. De most a vágy legtöbbször csak vágy marad, nem jut el a cselekvésig.

A tanév vége felé azon kellett gondolkoznom: mi lesz, ha elvégzem a negyedik osztályt? Hova iratkozom be? Sokat töprengtem. Merre? Hová?... Nagy választásom nem volt. Ismertem az otthoni helyzetet: csak oda mehetek, ahol ingyenesként tanulhatok. Hol van ilyen iskola? Apámat a sok születés, temetés anyagilag tönkretette. Mostohaanyám is betegeskedni kezdett. Apám előtt mind nehezebbek lettek a kilátások. A polgáriban az utolsó évben ingyenes voltam. Apámnak még ruhára is alig kellett valamit fordítania, mert az kikerült a tanítványaimtól kapott pénzekből és a jutalmakból. Apám már hozzászokott ahhoz, hogy rám nem kell költenie. Igaz, nem is költött még az első időkben sem, amikor pedig semmi támaszom nem volt.

Hosszúfaluból a hazautazás a vakációkra 65 fillérbe került. Apám 70 fillért tett postára, ugyanakkor Balázsnak és Lazinak egy koronát küldöttek. Sokat szűkölköd-

tem, különösen az első esztendőben, mikor a skarlát után halálosan legyengülve mentem az iskolába. Néha nem volt egy levelezőlapra való pénzem. Ilyenkor elindultam az utcán, és néztem a földet abban a naiv reményben, hátha találok egypár fillért az utca porában.

Máskor ebédsültemet adtam el, hogy ceruzát, rajzlapot vagy füzetet vehessek. Nem is tudom, ilyen körülmények között hogy is maradtam meg. Gyenge táplálkozás, tanulás, megfeszített munka – hogy bírtam ki? Hogy nem vert le a betegség? Hogy nem pusztultam el?... Kibírtam, nem pusztultam el, mert akartam élni!

Május első napjaiban egyik brassói könyvkereskedésből Lazival és Balázssal közösen meghozattuk a *Pályaválasztási tanácsadót*, s azt böngészgettük naphosszat, de a végén sem lettünk okosabbak. Annál is inkább, mert egyet nem volt szabad elfelejtenünk: a továbbtanulás ne kerüljön pénzbe.

Balázsnak nagy kedve lett volna beiratkozni a brassói kereskedelmi iskolába, ahol három év múlva érettségizhet az ember és kenyér van a kezében. Sőt, ha utána a fiumei Külkereskedelmi Akadémiára is eljuthatna, az volna ám a valami. Konzul, követségi attasé vagy más magasrangú tisztviselő lehetne Madridban vagy esetleg Rio de Janeiróban.

A gondolat nagyon tetszetős volt. Sokat ábrándoztunk, de vissza kellett esnünk a rideg valóba. A kereskedelmnek nem volt internátusa, ahol ingyenesen vagy kedvezményesen tanulhattunk volna. A városban kellett volna lakást és kosztot fogadnunk. Tudtam, ezt apám nem fogja vállalni. Mi legyen akkor?

Valaki megpendítette a tanítóképző gondolatát, ahol a szegény és jó bizonyítványú tanulók ingyenes felvételre számíthatnak. Titokban mi is gondoltunk erre, de ezt még magunknak sem akartuk bevallani, ha felötlött a gondolat, siettünk elúzni magunktól, mint valami fekete szárnyú madarat. Tanítónak lenni? Ugyan... László Mihály esete jutott eszünkbe, aki elvégezte, meghozta jeles eredménnyel a tanítóképzőt, de ötévi várakozás és sikertelen kérvényezés után sem kapott állást sehol széles ez országban. Míg aztán megunta a dolgot, és felcsapott fináncnak. Nem bírta már otthon lelkileg. Min-

den egyéb, csak tanító nem! És mégis, nem volt más választás. Szűk életkORBól emelkedtünk fel, szűkek voltak az elképzeléseink és az álmunk is.

Mit tehet egy szegény fiú, aki a maga erejére van utalva és tanulni akar?

Kezdünk megbarátkozni a gondolattal: tanítóképző!

De mindjárt hozzátettük: nem maradunk tanítónak – Isten ments! Hanem továbbtanulunk. Beiratkozunk a Pedagógiumba, és tanárok leszünk.

„Így már igen” – mondták még a tanáraink is, akik érdeklődtek jövőnk iránt. Ilyen becsülete volt akkor a tanítóságnak.

Közeledett a kérvény beadásának határideje.

Balázs kitartott a kereskedelmi mellett. Ő kedvezőbb anyagi helyzetben volt. Mi pedig Lazival ketten egy szép májusi napon megírtuk a kérvényt a Nagyméltóságú Miniszter Úrhoz, melyben alázatosan kértük, vegyen fel minket a kolozsvári tanítóképzőbe ingyenesnek. A kolozsvári képzőnek volt a legjobb híre és tekintélye az egész országban. Tanáraink is ezt a képzőt ajánlották. „Ha képzőbe mentek, akkor csak Kolozsvárra menjete!”

Elővettük az iskolai földrajzi atlaszt, kikerestük rajta Kolozsvárt: ide fogunk tehát menni ősszel. De mi lesz akkor, ha nem vesznek fel ingyenesnek? Ó, ennek nem szabad bekövetkeznie.

Alea iacta est! A kocka el van vetve, a kérvényt beadtuk.

A nyár azzal telt el, hogy váraKOztunk a felvételi értesítésre: lesz-e Kolozsvárra menetel vagy nem? Közben egy nap csak arra leszek figyelmes, hogy a boltban apám és az apácai román pap, Hamzea János nagy beszélgetésben vannak. A pap arra akarja rávenni apámat, hogy ne Kolozsvárra küldjön a tanítóképzőbe, hanem írasson be a brassói katolikus főgimnáziumba, ahol az ő fiai is tanulnak. Ő szívesen előkészítene a nyár folyamán latinból, hogy különbözetit tehessek. A terv nekem tetszett és lelkesedtem érte. Gondoltam, a nyári két hónap alatt könnyűszerrel elkészülök a négyévi anyaggal, és gimnazista leszek. A gimnázium mégiscsak több és más, mint a tanítóképző – állapítottam meg magamban.

Azonban ebből az elgondolásból nem lett semmi. Kiderült, hogy a brassói gimnáziumnak nincs internátusa, akárcsak a kereskedelmének. A városban kellett volna lakást és kosztot fogadni, én pedig éppen ez elől menekültem a tanítóképző felé.

A pap, aki a két fiát csak nagy kínnal és megerőltetéssel tudta taníttatni, merthogy sovány volt az apácai eklézsia, egy kis szobát bérelt a két fia részére. A kosztozást meg úgy oldotta meg, hogy csak ebédkosztot fogadott (legyen naponta bár egyszer meleg étel), a reggelire és vacsorára valót pedig Apácáról küldötte be hetente egyszer: nagy kondér tejet, szalonnát, vaját, tojást, kenyeret. Sokat futkározott mindig, hogy kapjon valakit, aki beviszi az élelmiszereket. Arra gondolt, milyen könnyebbség volna, ha én is ott lehetnék fiai között. Olcsóbb lenne a szoba, azonkívül, mivel apám gyakran járt be Brassóba bolti portékáért, lenne, aki beszállítsa az élelmet.

Apám azonban félt, hogy a hideg koszt, a rendszertelen táplálkozás mellett rúdra kerül a bőröm. Még mindig betegesen sápadt és sovány voltam. Hiába ettem jóízűen, rajtam nem fogott az étel.

Na meg az is gondolkodóba ejtette apámat, hogy a gimnázium elvégzése után még nincs befejezve a tanulás, tovább kell menni — az egyetemre. Mikor lesz abból kenyér? Négy év gimnázium, négy év egyetem — micsoda rettentő sok idő! — gondolta.

Azonban mindennek a sok töprengésnek véget vetett az, hogy megérkezett a kolozsvári tanítóképző értesítése: mindkettőnk, Lazit és engem is ingyenesnek vettek fel.

Sorsunk el volt döntve.